

Yayın Tanıtım

Ahmet B. Ercilasun (Editör), **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yay., Ankara 2007, 1340 s.

Yard. Doç. Dr. Hikmet KORAŞ*

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun editörlüğünde, hemen her bölümü alanda uzman olan kişiler tarafından hazırlan bu kitap, yaşayan Türk lehçeleri hakkında Türkiye’de yapılmış en kapsamlı çalışmadır.

Türkiye’de yaşayan Türk Lehçeleri ile ilgili yapılmış çalışmaların ilki Ahmet Cevat Emre’nin 1949 yılında yayımladığı, *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) Birinci Kitap Fonetik*’le başlanmış, fakat serinin devamını gelmemiştir¹. Daha sonra lehçelerle ilgili ikinci önemli çalışma Prof. Dr. Saadet Çağatay tarafından yapılmıştır. Türk Lehçeleri Örnekleri serisinin² ikinci kitabı *Türk Lehçeleri Örnekleri II (Yaşayan Ağız ve Lehçeler)* yayımlanmıştır. Bu eser günümüz Türk lehçelerinin toplu grameri olarak o güne kadar Türkiye’de yapılmış ilk ve en önemli çalışmadır diyebiliriz.

1990’lı yıllar Sovyetler Birliğindeki Türk topluluklarının bağımsızlıklarını kazandıkları yıllar olmuş ve bu heyecanla Türkiye’de ardı ardına Türk Lehçelerinin toplu veya mukayeseli gramerleri yayımlanmaya başlamıştır. Bir gramer çalışması olmasa da Kültür Bakanlığının yayımladığı *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I-II* yeni Türk devletlerinin kurulması heyecanı ile ortaya çıkmış doksanlı yıllardaki çalışmaların ilk örneğidir³. Rusçanın da dâhil edildiği bu mukayeseli sözlük çalışması her ülkeden bir uzmanın katılımıyla oluşmuş bir komisyon tarafından yapılmış; birinci serisinin arkasında çok kısa da olsa özet gramerlerle, sözlükte yer alan lehçelere ait metinler ilave edilmiştir. Bunu, Türkçenin tarihi ve yaşayan lehçeleri ve özet gramerlerinin yer aldığı Fuat Bozkurt’un “*Türk-*

* Niğde Üni. Fen-Ed. Fak. TDE Böl. hikmetkoras@gmail.com

¹ Ahmet Cevat Emre’nin *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) Birinci Kitap Fonetik*, İstanbul TDK 1946 (iç kapakta ise İstanbul 1949), adlı kitap Bürhaneddin Erenler Matbaası tarafından basılmış olup, kitabın iç kapağının hemen arkasına “*Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme) İkinci Kitap Morfoloji (Hazırlanmaktadır)*” şeklinde ikinci bir kapak konmuş ve eserin ikincisinin yayımlanacağı bu şekilde duyurulmuş fakat bu eser yayımlanmamış ve seri eksik kalmıştır.

² Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri I* (8. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar yazı dili), DTCF Ankara 1950; *Türk Lehçeleri Örnekleri II (Yaşayan Ağız ve Lehçeler)*, DTCF, Ankara 1977; *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, DTCF, Ankara 1978.

³ Komisyon, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü (Kılavuz Kitap) I*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991; *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü II Dizin*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991.

lerin Dili 1992” adlı eseri takip eder⁴. Hemen ardından 1993 yılında Azerbaycanlı Türkolog Ferhat Zeynalov’un “*Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*” adlı eseri çevrilerek yayımlanır⁵.

Prof. Dr. Ahmet Buran ve Ercan Alkaya’nın birlikte hazırladığı “*Çağdaş Türk Lehçeleri*” adlı kitap 1999 yılında Elazığ’da basılır. Bu kitapta Azerî, Türkmen, Özbek, Uygur, Tatar, Kazak, Kırgız Türkçelerinin özet gramerleri yer almıştır. Tarihi lehçelerin yer olmadığı kitapta özet gramerlerden önce lehçeler ve konuşan topluluklar hakkında da kısa bilgiler yer almaktadır⁶.

2000’li yıllarda birbiri ardına Türk Lehçeleri ile ilgili ayrı ayrı gramer çalışmaları yayımlanır.

Türk Dili Kurumu karşılaştırmalı ilk kapsamlı çalışmanın birinci cildini 2006 yılında yayımlar. Türk Dil Kurumunun kurduğu bir komisyon tarafından hazırlanan karşılaştırmalı Türk lehçeleri ile ilgili serinin ilk kitabı *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I –Fül- Basit Çekim*, (TDK Yay., Ankara 2006)’dir.

Bunlardan sonra, yaşayan Türk Lehçelerinden yirmi tanesinin gramerinin toplu olarak yer aldığı “*Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınevi, 2007”, Prof. Dr. A. Bican Ercilasun’un editörlüğünde hazırlanmıştır.

Eserin Söz Başı’nda Prof. Dr. A. Bican Ercilasun, Türk Lehçeleri ile ilgili toplu çalışmaları kronolojik bir sırayla vererek, Türkoloji dünyasında, Türkçenin lehçe ve şiveleri için kullanılan terimleri ele alarak değerlendirir ve eserin isimlendirilmesini izah eder.

Eserin Giriş bölümünde, “Türkiye Türkolojisine ve Türkiye’deki Türk Lehçeleri Çalışmalarına Genel Bakış” başlığıyla on dokuz sayfalık geniş bir değerlendirmede Prof. Dr. A. Bican Ercilasun, Türkiye’deki Türk Dünyası ile ilgili dil, edebiyat ve sözlük çalışmalarının dünü ve bugününü geniş bir şekilde ele alarak değerlendirir. Bu geniş değerlendirme bize kitabın içinde yer alan gramerlerin kimler tarafından yazılacağına da aşığı yukarı ipuçlarını verir.

⁴ Fuat Bozkurt’un bu eserin ilk baskısı Cem Yayınevi tarafından İstanbul’da 1992 yılında yapılmış (bak. Ferhat Zeynalov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Çev. Yusuf Gedikli), İstanbul 1993)Eser daha sonra Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Eserin ikinci Kültür Bakanlığının ilk baskısı 1993 ve eserin üçüncü, Kültür Bakanlığının ikinci baskısı 2002 yıllarında yapılmıştır (bak. Fuat Bozkurt, *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002).

⁵ Ferhat Zeynalov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, (Çev. Yusuf Gedikli) Cem Yayınevi, İstanbul 1993.

⁶ Ahmet Buran-Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, TİSAV Türk Dili Dizisi I, Elazığ 1999.

Hemen her bölümü Türkiye’de konunun uzmanı bilim adamları tarafından hazırlanan bu kitap, alandaki en kapsamlı ve iddialı çalışmadır diyebiliriz.

Kitaptaki sırasıyla; bölümler: Türkiye Türkçesi, Yard. Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu ve Hüseyin Yıldırım; Gagavuz Türkçesi, Prof. Dr. Nevzat Özkan; Azerbaycan Türkçesi, Yard. Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu ve Hüseyin Yıldırım; Türkmen Türkçesi, Doç. Dr. Mehmet Kara; Özbek Türkçesi, Yard. Doç. Dr. Rıdvan Öztürk; Yeni Uygur Türkçesi, Dr. Habibe Yazıcı Ersoy; Kazak Türkçesi, Yard. Doç. Dr. Ferhat Tamir; Kırgız Türkçesi Prof. Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel; Karakalpak Türkçesi Doç. Dr. Ceyhun Vedat Uygur; Nogay Türkçesi Yard. Doç. Dr. Dilek Ergönenç Akbaba; Tatar Türkçesi Prof. Dr. Mustafa Öner; Başkurt Türkçesi, Dr. Habibe Yazıcı Ersoy; Kırım-Tatar Türkçesi, Doç. Dr. Zuhul Yüksel; Karaçay Malkar Türkçesi, Doç. Dr. Ufuk Tavkul; Kumuk Türkçesi Prof. Dr. Çetin Pekacar; Altay Türkçesi Dr. Figen Güner Dilek; Hakas Türkçesi Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu; Tuva Türkçesi, Doç. Dr. Ekrem Arıkoğlu; Saha Türkçesi, Prof. Dr. M. Fatih Kirişçiöğlü ve Çuvaş Türkçesi Feyzi Ersoy tarafından hazırlanmıştır.

Şablonlar birbirinden farklı olsa da, hemen hemen bütün bölümlerin başında lehçeyi konuşan Türk topluluğunun tarihi, edebiyatı, kullandıkları alfabeler ve sosyal durumları hakkında genel bir bilgi verildiğini görüyoruz.

Yine her bölümün sonunda, o lehçe ile ilgili birkaç sayfa metnin verilmiş olması da konuyla ilgilenenler için önemli bir husus. Bazı bölümlerin sonunda, günlük hayatta sık kullanılan bazı cümlelerin verilmiş olması pratik için önemli, keşke hepsinde olsaydı.

Bölümlerin sonunda, o lehçe ile ilgili, bazılarında mahdut olsa da, kaynakların verilmiş olması araştırmacılar için hem kullanışı kolaylaştırması hem de araştırma açısından önemli bir husus.

Eser büyük boy ve 1340 sayfadan oluşmaktadır. Tek cilt olması ise Türk lehçeleri ile ilgilenen kişiler için kullanımı kolaylaştıracaktır.

Eser alanında bir ihtiyacı karşıladığı için yayımının bu alanda çalışanlar için sevindirici olduğu görüşündeyiz.

‘Söz Başı’ ve ‘Giriş’ bölümlerinde verilen bilgilerle eserin dizgi ve şablonundan dolayı editör Sayın Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’a; eserin bölümlerini yazan diğer bütün bilim adamlarına verdikleri emek ve engin bilgilerden dolayı teşekkür ederiz.